

Analýza úrovne finančného vzdelávania na Slovensku

Analysis of the financial education level in Slovakia

Daniel Lajčín, Kateřina Bočková

Abstract

Financial literacy is nowadays an increasingly discussed topic, and the general endeavour is to improve knowledge and skills in this area. Presented paper deals with the issue of financial education and financial literacy in Slovakia in the context of international comparison within the framework of PISA testing in this area and realized questionnaire survey. The primary aim of the paper is to analyze and point out the current state and level of financial education and financial literacy in Slovakia. The future of financial literacy teaching in schools and its position in comparison with other subjects considered compulsory as mathematics and Slovak language is questionable. These subjects are in the form of subjects whose teaching will provide pupils with basic literacy, i.e., to be able to read, write and count. In the future, the position of financial literacy teaching should become equal and as important as the above-mentioned subjects of mathematics and Slovak language. This is the future employment of a graduate school in work but also in personal life, which will be limited by the obtained financial literacy.

Keywords: Financial literacy. Financial education. Teaching of financial literacy.

Úvod

Finančná gramotnosť (ďalej FG) sa stala fenoménom v posledných rokoch a v súčasnosti začala byť plne vnímaná aj jej patričná dôležitosť, potrebnosť a význam pre každodenný život. Často je predmetom diskusií v médiách a na verejnosti. Záujem o pochopenie FG a problémov s osobnými a rodinnými financiami a ich riešenie sa dostáva do popredia diskusií vlád, finančných inštitúcií, politických strán, médií, sociológov a ďalších subjektov. Podpisuje sa na tom fakt, že sú k dispozícii štatistiky o alarmujúcom zadlžení domácností, ktoré nemá ani tendenciu stagnovať, ani v čase klesať. Význam FG súvisí s rozvojom technológií na konci 20. storočia a takisto so vznikom veľkých ekonomických kríz na začiatku 21. storočia. S expandujúcim finančným trhom vznikli nové platové systémy a takisto nové finančné produkty vyžadovali veľmi dobrú znalosť ich užívania. Potreba finančného vzdelávania sa teda zvyšovala, avšak práve FG za vzdelávaním zaostávala.

Kociánová hovorí, že FG občanov by ich mala ochrániť pred nesprávnymi rozhodnutiami v oblasti financií. Zorientovať sa vo svete financií, pri množstve druhov finančných produktov, počtu inštitúcií a odlišnej úrovne ich zástupcov, je veľmi ťažké. Každý produkt je vhodný, resp. nevhodný pre inú situáciu, inú požiadavku, iného človeka, inú dobu. Môže ísť napr. „len“ o krátkodobé uloženie peňazí, alebo sa môže jednáť o zásadné rozhodnutie, ako napr. financovanie bývania, vytváranie finančných rezerv a pod., a finančne gramotný človek by sa v týchto veciach mal obratne orientovať.

V súčasnosti je situácia taká, že sa touto problematikou nezaobera len verejnosť, ale riešia ju aj orgány štátnej správy a je stredobodom pozornosti niekoľkých iniciatív pod dohľadom ministerstiev Slovenskej republiky. Mnoho štátov sveta túto oblasť rieši, zavádzajú národné stratégie finančného vzdelávania zacielené na zlepšenie FG obyvateľov a elimináciu rizík, ktorým sú finančne negramotní ľudia vystavení.

Finančná gramotnosť obyvateľov je tak jedným zo základných pilierov ochrany spotrebiteľa na finančnom trhu. S ohľadom na značný deficit vzdelávania v oblasti osobných financií v minulosti, a to ako detí, tak i dospelých, a neustály vývoj finančného trhu, je finančné vzdelávanie dlhodobým procesom. Jedným z dôkazov pre stúpajúci význam FG obyvateľstva je aj jej zavedenie do výuky resp. vzdelávacích programov na základných a stredných školách, ale aj do ponuky kurzov a seminárov rôznych vzdelávacích agentúr, združení a iniciatív, ktoré sa zameriavajú na zvyšovanie FG rôznych vrstiev obyvateľstva.

Ciele príspevku

Hlavným cieľom príspevku je analyzovať a poukázať na aktuálny stav a úroveň finančného vzdelávania a finančnej gramotnosti na Slovensku.

Tento hlavný cieľ sme rozdelili na nasledujúce čiastkové ciele, ktoré sme sa snažili dosiahnuť a ich obsah naplniť v jednotlivých častiach článku:

1. Prvým čiastkovým cieľom je špecifikovať a vymedziť hlavné pojmy súvisiace s finančnou gramotnosťou a finančným vzdelávaním.
2. Druhým čiastkovým cieľom je analyzovať a porovnať výsledky testovania finančnej gramotnosti a jej úrovne v rámci medzinárodného testovania PISA.
3. Tretím čiastkovým cieľom je demonštrovať výsledky dotazníkového prieskumu realizovaného medzi žiakmi stredných odborných škôl zameraného na zisťovanie ich názorov na úroveň finančného vzdelávania na ich školách.

Metodika

Na to, aby sme dosiahli stanovené ciele, sme príspevok rozdelili do dvoch základných častí – teoretickej a analytickej.

V teoretickej časti, ktorá je zameraná na vymedzenie základných pojmov súvisiacich s finančnou gramotnosťou a finančným vzdelávaním, sme použili predovšetkým metódu komparácie, pomocou ktorej sme porovnávali názory rôznych autorov na vymedzenú problematiku. Vychádzali sme zo slovenských, českých a anglických publikácií, tiež sme použili v súčasnosti platný legislatívny rámec.

V druhej, **analytickej časti príspevku**, sme použili jednak porovnávanie dosiahnutej úrovne vedomostí žiakov v testovaní PISA a jednak vlastný dotazníkový prieskum, pomocou ktorého sme zisťovali názory stredoškôľakov na úroveň vyučovania finančnej gramotnosti na nimi navštevovaných školách.

Použili sme dotazník vlastnej konštrukcie, ktorého zameranie však vychádzalo z doposiaľ podobných realizovaných prieskumov ako Vravec, Malíková, Kujanová či Kosmáková alebo Křpálek.

Dotazníkového prieskumu sa zúčastnili žiaci troch stredných škôl - Obchodná akadémia, Cirkevná stredná odborná škola sv. Jozafáta a SOŠ obchodu a služieb.

Dotazník obsahoval 10 otázok. Počet otázok bol stanovený z dôvodu krátkeho a rýchleho vyplnenia dotazníka, tak aby respondentov neodradila jeho časová a obsahová náročnosť. Otázky boli uzavreté s možnosťou uvedenia len jednej odpovede. Pre označenie

odpovedí sme použili nasledujúcu škálu: 4 - veľmi spokojný; 3 - spokojný; 2 - skôr spokojný; 1 - skôr nespokojný; 0 – nespokojný

Dotazník bol vyplňaný elektronicky, respondenti boli kontaktovaní cez sociálnu sieť Facebook a G-mail. Žiaci vyplňovali iba navštevovaný ročník. Na pohlavie žiakov sme sa nezameriavali.

Tabuľka 1 Respondenti dotazníkového šetrenia (vlastné spracovanie)

škola / počet respondentov	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník
Obchodná akadémia	0	26	28	4
CSOŠ sv. Jozafáta	12	14	18	6
SOŠ obchodu a služieb	20	22	0	0
Spolu	32	62	46	10

(Zdroj: vlastný)

Získané výsledky uvádzame priamo k uvedenému konštatovaniu, ku ktorému sa mali žiaci vyjadriť. Celkové zhrnutie uvádzame v závere príspevku.

Teoretické východiská

Každý pojem má svoj význam, svoje definície a ani u FG tomu nie je ináč. Finančnú gramotnosť môžeme definovať rôznymi spôsobmi. Kociánová, Hesová nebo Dvořáková uvádzajú, že vymedziť FG nie je vôbec jednoduché, a preto sa stretávame s rôznymi definíciami FG, ktoré vo svojej podstate vyjadrujú to isté. Popritom Altmanová et al. nebo Pavelková či Škvára vymenúvajú takmer identické dôvody, prečo majú ľudia problémy so správou svojich finančných prostriedkov a zhodujú sa na tom, že občania sa v oblasti financií príliš neorientujú a nie sú vybavení dostatočným seba riadením.

Finančná gramotnosť

Podľa Dubeňovej FG chápeme ako schopnosť efektívne narábať s financiami v každodenných situáciách. Ide o získané vedomosti a zručnosti v oblasti riadenia svojich financií, domáceho rozpočtu, riadenia bežných ale aj neplánovaných príjmov a výdavkov, odstraňovanie zlodejov peňazí, pracovanie na znižovaní vlastných výdavkov, plánovanie budúcich výdavkov, oboznámenie sa s bankovou teóriou a tiež schopnosť racionálne si požičiavať peniaze. Ďalší autori Kašová a Istenčín definujú FG ako: „*umenie sa pýtať, zisťovať, preverovať, pochybovať, porovnávať, kalkulovať, a vyhodnocovať... a na základe toho sa zodpovedne rozhodovať o súčasných i budúcich financiách.*“

Pilař vymedzuje pojem FG ako súbor znalostí, schopností a hodnotových postojov občana nevyhnutných k tomu, aby finančne zabezpečil seba a svoju rodinu a aktívne vystupoval na trhu finančných produktov. Podobne aj Balabán definuje FG ako: „*súbor znalostí, zručností a hodnotových postojov občana nevyhnutných k tomu, aby finančne zabezpečil seba a svoju rodinu v súčasnej spoločnosti a aktívne vystupoval na trhu finančných produktov a služieb. Finančne gramotný občan sa orientuje v problematike peňazí a cien a je schopný zodpovedne spravovať osobný/rodinný rozpočet, vrátane správy finančných aktív a finančných záväzkov s ohľadom na meniacu sa životnú situáciu.*“

Definícia pojmu FG podľa Navrátilovej¹⁶ je nasledovná: „*Pojem finančná gramotnosť vyjadruje znalosti a schopnosti z oblasti peňazí a finančných produktov. Súčasne predstavuje určité všeobecné zásady, s ktorými by mal byť každý občan oboznámený a ktorými by sa mal aj riadiť. Problematika sa týka skutočne každého z nás. S peniazmi a ponukou finančných produktov by totiž mali vedieť pracovať tak deti, ako aj osoby v produktívnom veku, ale aj staršie osoby. Finančne gramotný človek by sa mal vedieť orientovať v problematike peňazí, posúdiť návrhy jednotlivých finančných produktov a tiež riadiť a spravovať svoje osobné financie či rodinný rozpočet.*“

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Ministerstvo financií Slovenskej republiky spoločne v schválenom dokumente *Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 1.2* definujú FG nasledovne: „*Finančná gramotnosť je schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti. Finančná gramotnosť nie je absolútnym stavom, je to kontinuum schopností, ktoré sú podmienené premennými ako vek, rodina, zamestnanie, kultúra či miesto bydliska. Je to označenie pre stav neustáleho vývoja, ktorý umožňuje každému jednotlivcovi efektívne reagovať na nové osobné udalosti a neustále meniace sa ekonomické prostredie. V súvislosti so zvyšovaním vedomostí v oblasti finančnej gramotnosti je podstatnou zložkou zameranie na vonkajšie prostredie na trhu práce, kde je uplatnenie možné vo forme zamestnania alebo samozamestnania.*“

Medzinárodná štúdia OECD PISA definuje FG ako znalosť a pochopenie finančných pojmov a rizík; sú to schopnosti, motivácia a sebadôvera využívať získané vedomosti za účelom vykonávania efektívnych rozhodnutí v celom rade finančných súvislostí s cieľom zlepšiť finančnú situáciu jednotlivca i spoločnosti, a tým im umožniť účasť na ekonomickom dianí. **PISA sa na FG pozerá z troch základných perspektív:**

1. obsah (peniaze a finančné transakcie, plánovanie a hospodárenie, riziko a výnos, finančné prostredie);
2. procesy (identifikácia finančných informácií, analýza informácií vo finančnom kontexte, zhodnotenie finančných otázok a problémov, pochopenie a uplatnenie vedomostí o financiách);
3. kontext (vzdelávanie a práca, domácnosť a rodina, jednotlivec – osobné financie, spoločnosť).

Finančné vzdelávanie

Finančnému vzdelávaniu v Európe bola venovaná pozornosť už aj pred vznikom krízy, avšak narastajúca kríza v posledných rokoch priniesla veľké zmeny na finančných trhoch a nové otázky v oblasti financií, čo znamenalo väčšiu motiváciu pre inštitúcie EÚ ku zdokonaleniu FG obyvateľov. Na úrovni vrcholných orgánov EÚ sa FG a finančným vzdelávaním zaoberá Európska komisia. Potreba FG a finančného vzdelávania ako súčasť ochrany spotrebiteľov na finančných trhoch bola už okrajovo zmienená v *Bielej knihe o politike finančných služieb*. Ku konkrétnemu vysloveniu nutnosti rozvíjania FG ako nástroja pre posilnenie postavenia spotrebiteľov na finančnom trhu došlo v *Zelenej knihe o maloobchodných službách* na jednotnom trhu v roku 2007. V tom istom roku vydala Európska komisia oznámenie nazvané *Finančné vzdelávanie*, v ktorom podrobne rozobrala dôvody potreby finančného vzdelávania.

Aktivity Európskej komisie sa do určitej miery podobajú činnosti OECD a v mnohých smeroch takisto vychádzajú z ich doporučení.

Projekt finančného vzdelávania zahájila OECD v roku 2003 ako reakciu na negatívne výsledky prieskumu finančnej gramotnosti.

OECD definuje finančné vzdelávanie ako: „*Proces, pri ktorom finanční spotrebiteľia (investori) zlepšujú ich chápanie finančných produktov a koncepcii a prostredníctvom informácií, inštrukcií a objektívneho poradenstva, rozvíjajú zručnosti a sebadôveru, aby si boli viac vedomí finančných rizík a príležitostí, aby mohli vykonávať informované rozhodnutia, aby vedeli kam sa obrátiť po pomoc a aby vedeli prijať iné efektívne opatrenia na zlepšenie ich finančného blahobytu*“. Finančné vzdelávanie by malo ísť ruka v ruke so zlepšovaním prístupu na finančné trhy a k finančným službám.

Vzdelávanie vo finančnej oblasti je interdisciplinárne. Integruje odbory spoločenskovednej povahy, matematické a odbory z oblasti informačných technológií.

Hlavatý uvádza, že štúdie Vaníčková, Porubčanová, Bartoňková či Ševčík a Janko alebo Doseděl a Katriňák poukazujú na fakt, že spotrebiteľia nie sú schopní posúdiť, ktoré z existujúcich možností sú pre nich najefektívnejšie, že informácie, s ktorými sa stretávajú, sú pre spotrebiteľov často nepochopiteľné. Zároveň poukazuje na fakt, že najviac je potrebné vzdelávanie mladých.

Dvořáková hovorí, že **finančné vzdelávanie vedie k FG**. Zjednodušene možno povedať, že FG charakterizuje stupeň a finančné vzdelávanie je procesom, pomocou ktorého si investori a spotrebiteľia finančných produktov zdokonaľujú svoje porozumenie finančným produktom a konceptom. Zaradenie výučby FG do škôl sa v budúcnosti prejaví zvýšením FG u žiakov a študentov. Podporu pre toto tvrdenie možno nájsť v štúdií Jappelliho, ktorý zistil, že FG je pozitívne korelovaná s finančným vzdelávaním.

Úroveň finančného vzdelávania a finančnej gramotnosti na Slovensku

Finančné vzdelávanie je pomerne novou záležitosťou vo vzdelávacom systéme Slovenska. Cieľom našej spoločnosti by mala byť snaha o čo najlepšiu informovanosť a vzdelanosť práve v oblasti financií, aby nedochádzalo k zvyšovaniu počtu vysoko zadlžených občanov. Z uvedeného vyplýva, že hlavným prínosom zvyšovania finančného vzdelávania je zvyšovanie FG. Cieľ finančného vzdelávania spočíva v získavaní kompetencií nevyhnutných pre finančné a existenčné zabezpečenie seba a svojej rodiny a pre aktívnu účasť na trhu finančných produktov a služieb. Odborné pojmy sú len jedným z prostriedkov pre napĺňanie týchto cieľov.

Analýza finančného vzdelávania na Slovensku

Na základe analýzy dostupných materiálov a zdrojov, napríklad Smékal et al., Veselý alebo Dvořáková konštatujeme, že v Slovenskej republike bola až do roku 2006 venovaná veľmi malá pozornosť téme finančného vzdelávania a informovanosti obyvateľstva. Je známe, že finančná gramotnosť na Slovensku je na nízkej úrovni. Vzdelávacie inštitúcie pripravovali a formovali mladých ľudí na povolanie, teda na „zarabanie peňazí“, avšak málo ktorá inštitúcia ich naučila ako zarobené peniaze spravovať a rozumne s nimi narábať.

Zavedenie vzdelávania vo finančnej oblasti a manažmentu osobných financií a vytvorenie Národného štandardu finančnej gramotnosti sa stalo nevyhnutnou potrebou ďalšieho rozvoja spoločnosti. Východiskom bolo prijatie razantnejšieho celospoločenského prístupu k riešeniu tohto problému, zasahujúceho do troch dôležitých oblastí:

1. zabezpečenie peňazí pre uspokojenie životných potrieb,
2. manažovanie osobných a rodinných financií,
3. orientácia na finančnom trhu a v ponuke finančných produktov.

Garantom počítačného finančného vzdelávania na základných a stredných školách je štát prostredníctvom MŠVVaŠ SR v spolupráci s MF SR. Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 447 z 2. júla 2008 schválila Návrh stratégie vzdelávania vo finančnej oblasti a manažmentu osobných financií. V roku 2008 bol vypracovaný Národný štandard finančnej gramotnosti, ktorý okrem finančných tém integruje aj spotrebiteľskú výchovu, protikorupčnú výchovu, výchovu k podnikaniu, ako aj výchovu proti podvodom pri využívaní verejných zdrojov.

Štandard FG sú vytvorené pre základné a stredné vzdelanie.

Dôležitým faktorom úspešného zavedenia finančného vzdelávania na školách je podľa väčšiny krajín vzdelávanie učiteľov. Nemenej dôležitými faktormi, ktoré budú vplývať na vzdelávací systém v jeho podpore finančného vzdelávania, je dostupnosť vysoko kvalitných učebných materiálov spolu s odbornou prípravou a ďalšou podporou pre učiteľov.

Na pomoc pedagógom, žiakom aj absolventom pri identifikácii príslušných vzdelávacích materiálov je dostupný portál digitálneho edukačného obsahu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, ako aj portál finančnej osvety a ochrany finančného spotrebiteľa, ktorý priebežne aktualizuje Ministerstvo financií Slovenskej republiky.

Dôležitou pomôckou v oblasti finančného vzdelávania je aj „Developing On-line Consumer Education Tools for Adults“ (**Dolceta**) - interaktívna webstránka poskytujúca informácie o právach spotrebiteľa a finančných službách. Dolceta je celoeurópsky projekt, ktorý financuje a podporuje EK. Poskytuje podrobné informácie a materiály pre učiteľov pre potreby výučby a tak isto aj rôzne praktické príklady, podklady pre cvičenia z rôznych oblastí finančného vzdelávania, ktoré učitelia môžu aplikovať na svojich hodinách.

S cieľom zvýšiť úroveň FG občanov Slovenskej republiky bolo vytvorených niekoľko projektov finančného vzdelávania. Jeden z takýchto projektov vytvorila Slovenská banková asociácia (ďalej len „SBA“).

SBA v roku 2007 urobila historicky prvý prieskum v oblasti FG občanov Slovenskej republiky. Pre zhodnotenie úrovne FG vytvorila SBA tzv. index finančnej gramotnosti I-FiG, pomocou ktorého bolo možné zmerať schopnosť občanov vykonávať efektívne rozhodnutia v oblasti riadenia, plánovania a spravovania osobných financií. Napr. index finančnej gramotnosti I-FiG s hodnotou 0,66 znamená, že správne zodpovedaných otázok v prieskume bolo 66 %.

V roku 2008 bol zrealizovaný projekt pod názvom Škola rodinných financií, ktorý bol prvým komunitným projektom v oblasti finančného vzdelávania. Je projektom Nadácie pre deti Slovenska a Provident Financial. Cieľovou skupinou sú osoby vo veku 15 rokov a viac. Zámerom projektu je vzdelávať ľudí vo finančnej oblasti, zvyšovať úroveň ich FG a pomáhať im tak zlepšiť ich životné situácie. Projekt je realizovaný vo forme seminárov, pod vedením odborníkov, ktorí pôsobia v danej oblasti.

Nadácia Partners, ktorej zriaďovateľom je spoločnosť Partners Group SK, vznikla v roku 2007 s jednoznačným cieľom, ktorým je podpora zvyšovania úrovne vzdelania obyvateľstva, predovšetkým vo finančnej oblasti. V tejto súvislosti vytvorila vzdelávací cyklus Finančná akadémia určený pre žiakov končiacich ročníkov stredných škôl.

Deň finančnej gramotnosti je ďalším projektom nadácie Partners, ktorý má za cieľ rozpútať celospoločenskú diskusiu o problematike FG a o problémoch, ktoré jej nízka úroveň spôsobuje.

Aby bol systém finančného vzdelávania funkčný, je podľa Szovicsa potrebné okrem stanovenia priorít (uvedených v Štandarde) najmä koordinovane postupovať v rámci orgánov štátnej a verejnej správy, profesijných združení, sociálnych partnerov, neziskových vzdelávacích inštitúcií, spotrebiteľských organizácií a médií.

Implementácia a metodika finančného vzdelávania na Slovensku

Prejavom kultúry spoločnosti je okrem iného aj schopnosť pripraviť nastupujúcu generáciu na život vo sfére peňazí. Vyučovanie FG má svoje špecifiká a odlišnosti. Metodika vyučovania FG je nastavená tak, aby rozvíjala a zvyšovala úroveň FG žiakov, aby žiakom vštepla základnú orientáciu a prehľad o finančných produktoch či finančných službách, ale bez akejkoľvek propagácie týchto finančných produktov alebo služieb.

Metodika pre zapracovanie a aplikáciu tém FG do školských vzdelávacích programov ZŠ a SŠ bola schválená dňa 22. augusta 2014 s účinnosťou od 1. septembra 2014 a následne zverejnená na webovom sídle MŠVVaŠ SR. Základným dokumentom pre tvorbu metodiky pre zapracovanie a aplikáciu tém FG do ŠkVP ZŠ a SŠ je aktualizovaný **Národný štandard finančnej gramotnosti**. Cieľom metodiky je uľahčiť pedagógom prácu pri zapracovaní a aplikácii tém FG do vyučovacieho procesu. Hlavná časť metodiky je obsahom jednotlivých kapitol orientovaná na postavenie NŠFG v ŠkVP. Popisuje zapracovanie tém FG do ŠkVP pre prvý a druhý stupeň základných škôl, gymnáziá, stredné odborné školy a konzervatóriá a v ďalšej kapitole sa venuje metódam a formám práce učiteľa vo výchovno-vzdelávacom procese.

Vzdelávanie vo finančnej oblasti je podľa Hesovej a Zelendovej veľmi špecifické, pretože finančný svet je dynamický, veľmi rýchlo sa mení. Ten, kto chce vyučovať FG, musí veľmi často reagovať a svoj vzdelávací obsah veľmi často aktualizovať, pretože táto oblasť je neustále meniac sa a dynamická. Úlohou učiteľa je rozvíjať finančné zručnosti a naučiť žiakov a študentov správne finančne myslieť. Malo by sa vychádzať zo situácií z bežného života.

Pri začleňovaní FG do výchovno-vzdelávacieho procesu nejde primárne o rozširovanie učiva a ďalšie zaťažovanie žiakov z obsahového hľadiska. Ide o prirodzené začlenenie FG do výchovno-vzdelávacieho procesu. Finančné vzdelávanie je orientované na rozvíjanie zručností pre uplatnenie v živote, a preto by malo byť s každodenným životom úzko previazané.

Vzdelávanie na podporu rozvoja FG si vyžaduje zodpovedajúcu základňu učebných materiálov a pomôcok. Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania (NÚCEM) vydal v roku 2015 publikáciu *Finančná gramotnosť v testových úlohách* v rámci národného projektu „Zvyšovanie kvality vzdelávania na základných a stredných školách s využitím elektronického testovania“, ktorý realizoval v období marec 2013 – december 2015. Je určená učiteľom druhého stupňa ZŠ a tiež učiteľom SŠ a odbornej pedagogickej verejnosti.

Ďalším dôležitým zdrojom odborných informácií sa stala v roku 2014 príloha č. 2 Metodiky pre zapracovanie a aplikáciu tém FG do ŠkVP ZŠ a SŠ, ktorá obsahuje odborné texty k jednotlivým témam aktualizovaného NŠFG. Na podporu finančného vzdelávania pedagogických zamestnancov ponúka Metodicko-pedagogické centrum na svojom webovom sídle publikáciu *Základy finančnej gramotnosti*.

Medzinárodné porovnanie PISA

Jeden z pohľadov na kvalitu vzdelávacieho systému poskytuje aj štúdia PISA. V súčasnosti je PISA jedným z objektívnych a nezaujatých „pohľadov zvonka“ na vzdelávací systém. V tomto zmysle výsledky štúdie PISA poskytujú silný „argument“ na zmenu nefunkčných alebo zastaraných stereotypov vzdelávania. Porovnanie s rôznymi vzdelávacími systémami iných krajín nám poskytuje informácie o tom, ako sú naši žiaci pripravení konkurovať svojim rovesníkom v zahraničí.

Realizácia štúdie PISA na Slovensku je priamym zadaním Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Národným koordinačným centrom štúdie PISA je Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania – NÚCEM. Slovenská republika sa do testovania PISA prvýkrát zapojila v roku 2003.

PISA skúma tzv. funkčnú gramotnosť 15-ročných žiakov, pričom v rámci nej sa sústreďuje na tri konkrétne oblasti – čitateľská, matematická a prírodovedná gramotnosť. Každý cyklus je prioritne zameraný na jednu z týchto troch skúmaných gramotností. Od roku 2003 majú však krajiny možnosť zapojiť sa aj do sledovania výkonov žiakov v doplnkových doménach (napr. 2003 oblasť riešenia problémov, od cyklu PISA 2012 finančná gramotnosť)

Finančná gramotnosť je doplnkovou doménou skúmania v štúdiu PISA. Nezapájajú sa do nej všetky krajiny, iba tie, ktoré prejavujú záujem o zhodnotenie výkonu žiakov v tejto oblasti. Hlavným zámerom skúmania finančnej gramotnosti je zhodnotiť úroveň znalostí a zručností žiakov v oblasti financií. Ide najmä o zistenie schopnosti robiť dôležité finančné rozhodnutia a finančné plány.

Skúmanie finančnej gramotnosti prostredníctvom štúdie PISA na Slovensku do istej miery prispelo k rozšíreniu informácií z finančnej gramotnosti do radov odbornej verejnosti v oblasti vzdelávania na Slovensku.

Vývoj finančnej gramotnosti je možné sledovať od roku 2012, kedy sa finančná gramotnosť testovala prvýkrát a hodnota priemerného výkonu bola nastavená na 500 bodov so štandardnou odchýlkou 100 bodov. V poslednom realizovanom cykle v roku 2021 priemerný výkon krajín OECD vo finančnej gramotnosti zostáva na porovnateľnej úrovni na úrovni 489 bodov, čo je štatisticky nevýznamný pokles o 11 bodov. Slovenská republika dosiahla vo finančnej gramotnosti v štúdiu PISA 2021 výkon na úrovni 445 bodov. Priemerné skóre slovenských žiakov sa tak nachádza pod priemerom zúčastnených krajín OECD. Porovnateľný výkon ako žiaci SR dosiahli žiaci z Litvy. V rámci krajín OECD dosiahlo signifikantne nižší výkon ako Slovensko iba Čile. **Pri porovnaní cyklov 2021 a 2012 sme zaznamenali významný pokles výkonu slovenských žiakov a to o 25 bodov.**

Prieskum zameraný na žiakov stredných škôl

Ako sme uviedli v časti Metodika, v rámci našej činnosti sme na prelome rokov 2022/2023 realizovali dotazníkový prieskum realizovaný na vzorke 150 žiakov stredných odborných škôl.

Žiaci pomocou škálovania hodnotili desať uzatvorených tvrdení.

Na tomto mieste uvádzame iba získané výsledky.

- 95 % respondentov bolo spokojných alebo skôr spokojných s obsahom predmetu zameraného na FG. Z celkovej spokojnosti respondentov vyplýva pre školu, že obsah predmetu je pre žiakov primeraný a zaujímavý. Výsledky hodnotenia obsahu, ale nevyklúčujú, že predmet je u žiakov do určitej miery obľúbený.
- 91 % respondentov je spokojných so zrozumiteľnosťou a zaujímavosťou vyučovacích hodín zameraných na FG, ale 9 % respondentov už vyjadrilo svoju nespokojnosť. Môžeme sa domnievať, že títo nespokojní respondenti majú rôzne príčiny prečo sa takto vyjadrili – nezáujem o tému FG, nižšia schopnosť porozumieť učebným textom a pod.

Môžeme konštatovať celkovú spokojnosť s nadobudnutými teoretickými poznatkami. Respondenti dali najavo, že rozsah učiva, ktorý spadá do oblasti FG je pre nich bohatý na rôzne informácie a údaje.

Z výsledkov hodnotenia respondentov je zrejme, že oproti spokojnosti s nadobudnutými teoretickými poznatkami, tu už je tretina respondentov nespokojná

s nadobudnutými praktickými zručnosťami. Príčina môže byť v prevládaní teórie nad praxou vo vyučovaní FG.

Z pohľadu využitia získaných vedomostí a poznatkov v bežnom živote 27 % respondentov je skôr nespokojných, čo môže poukazovať na nedostatočnú informovanosť žiakov o využiteľnosti získaných poznatkov z FG alebo aj nepochopenie významu a využiteľnosti poznatkov zo strany žiakov.

S hodnotením primeranosti a náročnosti učiva v danom predmete sú výsledky spokojnosti respondentov podobné ako v otázke č. 4 alebo č. 5. Nespokojnosť respondentov vyplýva zrejme z množstva učebnej látky, i keď s obsahom predmetu vyjadrili respondenti celkovú spokojnosť. Môžeme to zjednodušene povedať, že v tomto prípade je čiastočná nespokojnosť s kvantitou.

Respondenti hodnotia celkovú spokojnosť vo veľkej miere, dokonca 10 respondentov je veľmi spokojných s dostupnosťou a aktuálnosťou učebníc a učebných textov. Môžeme sa domnievať, že školy aj vďaka spolupráci s mimovládnyimi organizáciami a využívaním informačno-komunikačných technológií majú k dispozícii aktuálne učebné texty a učebnice.

Celkovú spokojnosť s predmetom vyjadrilo 81 % respondentov. Nespokojných 19 % respondentov je výsledok predchádzajúcich negatívnych hodnotení predošlých otázok z dotazníka. Príčiny nespokojnosti môžu byť rôzne, jednou z príčin môže byť aj nezáujem alebo averzia voči predmetu zameraného na FG.

Otázka týkajúca sa používania didaktickej techniky je jedna z mála otázok z prieskumu s vysokým hodnotením spokojnosti. Dôvodom môže byť aj dobré materiálové a technické zabezpečenie vyučovaného predmetu – vybavenie multimediálnej učebne, učebne informatiky a ich modernizácia.

V prípade hodnotení mimoškolských aktivít v oblasti finančnej gramotnosti respondenti dali najvyššie hodnotenie. Dôkazom toho je aj bohatá ponuka aktivít rôzneho druhu z oblasti finančného vzdelávania ako napríklad besedy z odborníkmi z financií (banky, poisťovne, sprostredkovatelia a pod.), zapájanie sa do rôznych projektov z oblasti FG a možnosť interaktívne sa zapájať do testov z FG. Z pohľadu žiakov je zaujímavejšie a atraktívnejšie zúčastniť sa besedy alebo exkurzie v rámci vyučovacieho procesu a absolvovať klasický priebeh vyučovacej hodiny.

Súhrnné výsledky dotazníkového prieskumu poukázali na celkovú spokojnosť žiakov s uplatnením FG vo všeobecných predmetoch či už z hľadiska získavania teoretických a praktických poznatkov, alebo realizácie mimoškolských aktivít v oblasti FG. Nachádzajú sa tu však aj percentuálne malé skupiny nespokojných respondentov. Predpokladáme, že príčiny nespokojnosti žiakov pri jednotlivých otázkach prieskumu mohli vyplývať z ich ľahostajnosti alebo istému odporu k téme FG a finančného vzdelávania. Z praxe je známe, že nie všetci žiaci majú rovnaký záujem alebo nadanie na niektoré predmety vyučované v ich škole, prípadne dosahujú rovnaké študijné výsledky.

Záver

V súčasnosti je FG veľmi aktuálnou témou, o ktorej sa často hovorí na verejnosti a v médiách. Nielen samotní občania, ale i verejné orgány si čím ďalej tým viac uvedomujú, že určitá úroveň FG je pri každodennom fungovaní na finančnom trhu nesmierne dôležitá a slúži ako zásadná prevencia proti ťaživým finančným situáciám. Navyiac v súčasnej situácii na finančnom trhu, na ktorom sa vytvorila obrovská ponuka rôznych finančných produktov a služieb, sa človek prestáva orientovať. Nízka úroveň FG pritom môže byť príčinou značných finančných problémov ako je napríklad vysoké zadlžovanie domácností, osobné

bankrotu, exekúcie a iné negatívne finančné situácie. To všetko takisto prispelo k opatreniu vlády, ktorá si vytýčila za cieľ permanentne zvyšovať úroveň FG obyvateľov už od ich mladého veku.

Vzdelávanie vo finančnej oblasti je kľúčovým faktorom smerujúcim k úspešnému zvýšeniu úrovne FG. Štát si je vedomý, všetkých týchto skutočností, a preto je v súčasnosti finančné vzdelávanie súčasťou ŠVP pre ZŠ a SŠ.

V záujme štátu by malo byť dosiahnutie čo najvyššieho počtu finančne gramotných občanov, ktorí svojimi rozhodnutiami majú veľký podiel na ekonomickej a finančnej stabilite štátu. V záujme každého jednotlivca by malo byť získanie zručností a schopností FG, ktoré im pomôžu vyhnúť sa chudobe a finančným problémom.

V tomto smere má významnú úlohu škola, či už základná, stredná alebo vysoká. Škola ako garant vzdelávania, učenia a výchovy detí a mládeže, môže významnou mierou prispieť k formovaniu a rozvoju finančne vzdelaných občanov. Bez spolupráce a podpory štátu, rodiny a organizácií a spoločností, ktoré majú záujem na vzdelávanie v oblasti FG, by škola veľmi ťažko zabezpečila vzdelávací proces v danej oblasti. Vzdelávacie inštitúcie v tomto smere môžu realizovať finančné vzdelávanie rôznymi spôsobmi, tak aby zaujali a motivovali žiakov k aktívnej účasti vo vzdelávacom procese. Škola by v každom prípade mala viac vychovávať žiakov k potrebe sebavzdelávaniu a na túto potrebu viac apelovať.

Bibliografia

- Altmanová, J. a kol. 2010. *Gramotnosti ve vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze.
- Balabán, Z., 2011. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. Praha: Cofet,
- Bartoňková, H. 2010. *Firemní vzdělávání*. Grada Publishing.
- Doseděl, T., Katrňák T. 2017. Finanční a nefinanční návratnost vzdělání v době vzdělanostní expanze v České republice. *Sociologický časopis*. 53(5), 693-718. <https://doi.org/10.13060/00380288.2017.53.5.361>
- Driensky, D. 1986. *Úvod do didaktiky technických predmetov*. Bratislava: Ústav rozvoja vysokých škôl,
- Dubeňová, K. 2011. Význam a potreba vzdelávania v procese budovania dôslednej finančnej vedomosti. *Finančná gramotnosť ako súčasť ekonomického vzdelávania*. Bratislava: Katedra pedagogiky NHF EU,
- Dvořáková, Z. 2011. *Finanční vzdělávání pro střední školy-se sbírkou řešených příkladů na CD*. Nakladatelství CH Beck.
- Európska komisia. 2005. *Biela kniha - Politika finančných služieb na roky 2005-2010*. [online]. Brusel: Európska komisia, Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0629&from=SK>.
- Európska komisia. 2007. *Zelená kniha o retailových finančných službách na jednotnom trhu*. [online]. Brusel: Európska komisia, Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0226&from=CS>.
- Hesová, A. 2013. *Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti*. Národní ústav pro vzdělávání. 2013
- Hesová, A., Zelendová, E. 2011. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP,
- Hlavatý, I. 2011. Podpora finančnej gramotnosti v krajinách EÚ. *Finančná gramotnosť ako súčasť ekonomického vzdelávania*. Bratislava: Katedra pedagogiky NHF EU,

- Jappelli, T. 2010. *Center for financial studies. Financial Literacy: An International Comparison*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/43209/1/639508995.pdf>. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1716784>
- Kašová, J., Istenčin, L. 2011. *Inspiromat: zásobník materiálu k výuce finanční gramotnosti na základní škole*. Kladno: AISIS,
- Kociánová, H. 2012. *Finanční gramotnost v kostce aneb co Vás neměl kdo naučit*. ANAG.
- Kosmáková, L. 2014. *Komparace úrovně finanční gramotnosti obyvatelstva*. Pardubice.
- Krpálek, P. 2017. Podnikavost a finanční gramotnost ve vazbě na státní správu a lidské zdroje Entrepreneurship and Financial Literacy in Relation to State Administration and Human Resources. *SCHOLA NOVA, QUO VADIS?*, 98.
- Kujanová, V. 2019. *Analýza finanční gramotnosti dětí staršího školního věku*. FHS UTB ve Zlíně.
- Malíková, K. 2015. *Finanční gramotnost v České republice a komparace přístupů k finančnímu vzdělávání ve vybraných zemích*. ZCU v Plzni.
- MŠVVaŠ SR, MF SR. 2017. *Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 1.2*. [online]. [cit. 2017.04.12.] Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/11359.pdf>.
- MŠVVaŠ SR. 2014. *Metodika pre zapracovanie a aplikáciu tém finančnej gramotnosti do školských vzdelávacích programov základných škôl a stredných škôl*. [online]. 2014. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/metodika-pre-zapracovanie-a-aplikaciju-tem-financnej-gramotnosti-do-skolskych-vzdelavacich-programov-zakladnych-skol-a-strednych-skol/>
- Navrátilová, P. 2011. *Finanční gramotnost*. Kralice na Hané: Computer Media, s.r.o.,
- Oecd. 2006. *The Importance of Financial Education. Policy Brief*. [online]. OECD, Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/32/37087833.pdf>.
- Pavelková, J. 2013. Kompetence finanční gramotnosti u starší populace. *Ekonomika a řízení ve zdravotních a sociálních službách*, 133.
- Pilař, J. 2012. Finanční gramotnost: Jak s penězi? SKP-CENTRUM, o.p.s.,
- Porubčanová, D., Vaníčková, R. 2017. *Financial literacy in the educational process*. SteCON: Karlsruhe.
- Smékal, V. a kol. 2010. *Analýza občanského vzdělávání dospělých*. Brno: Centrum občanského vzdělávání.
- Szovics, P. 2012. Quo vadis finančné vzdelávanie. *BIATEC*.
- Ševčík, K., Janko, T. 2017. Komparativní analýza standardů finanční gramotnosti v České republice a ve vybraných zahraničních státech1. *Orbis scholae*, 11(2). <https://doi.org/10.14712/23363177.2018.55>
- Škvára, M. 2011. *Finanční gramotnost*. M. Škvára. 2011.
- Veselý, A. 2011. Konceptuální rámec pro analýzu vztahu vzdělávací politiky a vzdělávacích výsledků. *Orbis scholae*, 5(1), 23-52. <https://doi.org/10.14712/23363177.2018.73>
- Vravec, J. 2014. Analýza úrovně finančnej gramotnosti a finančnej situácie obyvateľov východného Slovenska. *Finančné trhy*, 4. 2014.

Dr.h.c. prof. PhDr. PaedDr. Ing. Daniel Lajčin, PhD., DBA, LL.M

Katedra manažmentu a ekonómie, Vysoká škola DTI

018 41 Dubnica nad Váhom, Sládkovičova 533/20

lajcin@dti.sk

PaedDr. Ing. Kateřina Bočková, Ph.D., MBA

Katedra manažmentu a ekonómie, Vysoká škola DTI

018 41 Dubnica nad Váhom, Sládkovičova 533/20

bockova@dti.sk